

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ, НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ АБО
НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Савчук Вадим Вікторович

студент гр. МзП-22

Київський національний університет технологій та дизайну

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри приватного та публічного права інституту права та сучасних технологій Оніщук Ю.В.

м. Київ, Україна

Функціонування громадянського суспільства в умовах воєнного, надзвичайної ситуації або стану становить особливий інтерес, оскільки ці умови можуть суттєво змінити нормальний перебіг суспільного життя. Підчас подій, що порушують нормальний плин життя, громадянське суспільство відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності, правопорядку та захисті прав і свобод громадян. Реакція громадянського суспільства визначає, наскільки добре країна переживе кризу і відновить нормальне життя. У цій роботі розглядається важливий аспект цієї проблеми і робиться спроба запропонувати механізм її вирішення.

Загальновідомо, що в нашій країні визнається і гарантується принцип верховенства права, як це визначено в Конституції України, а також вона має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України та повинні відповідати їй [1]. Основний Закон держави проголошує свободу і рівність усіх людей. Проте, в той же час, реалізація таких свобод може призвести до негативних наслідків. Доцільно припустити, що загальновизнаним є основи органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадян у разі виникнення надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру. У разі виникнення надзвичайної ситуації техногенного або природного характеру мають життєво важливе значення для суспільства.

Правовою основою для введення надзвичайного стану є наступні

документи Статті 92 та 106 Конституції України, Закони України: Про цивільний захист України; Про правовий режим надзвичайного стану; Про зону надзвичайної екологічної ситуації; Про боротьбу з тероризмом; Про врегулювання діяльності деяких адміністративних органів України. Існують також закони, що регулюють діяльність окремих органів виконавчої влади в умовах надзвичайного стану [1]. Зокрема, закони та підзаконні акти, що регулюють діяльність окремих органів виконавчої влади в умовах надзвичайного стану: "Про поліцію", "Про місцеві державні адміністрації". Указ Президента України Про введення надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях тощо.

З юридичної точки зору, надзвичайний стан - це правовий інститут зі специфічним змістом і структурою. Тому науковці визначають надзвичайний стан як конституційний інститут (Погорілко В.Ф., Колінько Ю.А. та ін.), а також визначають його як систему адміністративного права (Кузніченко С.О., Басов А.В.). Я ж дотримуюсь думки, що його слід розглядати як конституційний інститут. З огляду на конституційні положення щодо порядку введення надзвичайного стану, введення надзвичайного стану слід розглядати як конституційний інститут. Конституція України передбачає обмеження щодо реалізації окремих прав і свобод людини і громадянина на підставі норм міжнародно-правових актів. Відповідно, право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію обмежується законом. Воно обмежується законом з наступних причин. В інтересах національної безпеки, територіальної цілісності та громадського порядку, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту честі і прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної в інтересах національної безпеки або для підтримання авторитету і неупередженості судової влади (стаття 34 Конституції). Здійснення права на свободу світогляду і віросповідання може бути обмежене лише законом, якщо здійснення права на свободу світогляду і віросповідання може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я

і моральності населення, прав і свобод інших людей (стаття 35 Конституції). З тієї ж причини, право громадян на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації (стаття 36 Конституції) [2]. Конституція також передбачає обмеження щодо права на проведення мітингів, походів і демонстрацій (стаття 39). Вони обґрунтовані необхідністю захисту конституційного ладу, національної безпеки, прав і свобод людини і громадянина. Цілі, порядок та умови введення надзвичайного стану є наступними вид надзвичайної ситуації, в якій вводиться надзвичайний стан, строк його дії та гарантії конституційних прав і свобод людини і громадянина в умовах надзвичайного стану встановлюються спеціальними законами так, в Україні діє Закон України від 16 березня 2000 року "Про правовий режим надзвичайного стану" [3].

Законодавець визначив надзвичайний стан як особливий правовий режим, який тимчасово вводиться в у разі виникнення надзвичайної ситуації техногенного або природного характеру або стихійного лиха загальнодержавного або вищого рівня, визначає його як особливий правовий режим, що тимчасово вводиться в державі або на її окремій території у разі виникнення надзвичайної ситуації техногенного або природного характеру, коли сталися або можуть статися людські або матеріальні втрати, збитків, загрози життю та здоров'ю громадян або спроби захоплення державної влади. Будь-яка спроба захоплення державної влади або зміни конституційного ладу в Україні шляхом насильства передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноваження, необхідні для відвернення загроз та забезпечення безпеки і здоров'я цивільного населення та нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захист конституційної влади та місцевого самоврядування, захист державного суверенітету і територіальної цілісності України та захисту Конституції України. Допускається також тимчасове обмеження здійснення конституційних прав і свобод людини і громадянина

та обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб. Слід зазначити, що, незважаючи на надзвичайні штучні та природні обставини, спроби захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу в Україні, органи законодавчої, виконавчої, судової влади та місцевого самоврядування, їх посадові особи, як і в мирний час зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Забезпечення прав і свобод людини залишається головним завданням.

Конституція України передбачає, що в умовах надзвичайного стану можуть вводитися певні обмеження, наприклад, обмеження на виїзд за кордон, які діють на даний момент. Права і свободи, перелічені у статті 64 Основного Закону, не можуть бути обмежені в умовах надзвичайного стану. Вони не можуть бути обмежені навіть у разі введення надзвичайного стану. Наприклад, найфундаментальніше право на життя: це одне з основоположних прав, яке не може бути обмежене в жодному разі і гарантує кожному право на життя та заборону незаконного позбавлення життя. Перелік цих прав корелює з положеннями Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [4], відображає прагнення захистити права і свободи, які мають бути забезпечені за будь-яких обставин, у тому числі при введенні надзвичайного та воєнного стану.

Введення надзвичайного або воєнного стану потребує особливих умов. Надзвичайний стан може бути оголошений лише у разі, якщо існує реальна (тобто вже існуюча) загроза безпеці населення або конституційному ладу, яку неможливо усунути іншими способами. Введення надзвичайного стану є правом Президента України, а не обов'язком. Надзвичайний стан не може бути введений, якщо обстановка може бути нормалізована іншими надзвичайними організаційними заходами. Так, наприклад, у 2018 року, після агресії прикордонних кораблів РФ у Керченській протоці проти кораблів ВМСУ, було скликане екстрене засідання РНБО, на якому ухвалено рішення запропонувати Президенту Порошенку ввести воєнний стан на 60 діб а також у 2022 році після повномасштабного наступу росії.

Закон України "Про правовий режим надзвичайного стану" встановлює наступні умови для запровадження цього режиму: 1) У разі виникнення особливо тяжкої надзвичайної ситуації техногенних та природних катастроф (стихійні лиха, зокрема, великі пожежі), що призвели до виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій, які загрожують життю і здоров'ю населення; 2) Вчинення масових терористичних актів, що спричинили загибель людей або руйнування особливо важливих об'єктів життєзабезпечення; 3) Розв'язування етнічного чи релігійного конфлікту, блокада або захоплення спірної території; 4) Масові заворушення, пов'язані з насильством над цивільним населенням; 5) Спроби захоплення державної влади або зміни конституційного ладу України; 6) Необхідність відновлення конституційного правопорядку та діяльності органів державної влади.

В історії більшості держав кризові ситуації (війни, збройні конфлікти, масові заворушення, стихійні лиха тощо) викликали необхідність тимчасового обмеження окремих прав і свобод громадян у певних надзвичайних ситуаціях або за інших надзвичайних обставин. У контексті національної безпеки та національної оборони законодавство більшості європейських країн допускає тимчасові обмеження прав і свобод громадян у цей період. Наприклад, відповідно до статті 64 Конституції України, окремі права і свободи можуть бути обмежені в умовах надзвичайного стану [5]. Невідчужуваність житла, кожна людина має право на недоторканність житла. Це означає, що навіть в умовах надзвичайного стану це право не може бути порушене без належних гарантій та обґрунтувань: громадяни мають право вільно пересуватися в межах країни, в'їжджати в країну та виїжджати з неї. Навіть в умовах надзвичайного стану це право має зберігатися, якщо тільки таке пересування не загрожує національній безпеці. Свобода вираження поглядів: громадяни мають право вільно виражати свої думки, переконання і погляди [6]. Це право не може бути призупинено навіть в умовах надзвичайного стану, за винятком випадків, коли його вираження може становити безпосередню загрозу громадському порядку і безпеці держави.

Аналіз практики інших країн показує, що обмеження прав і свобод в умовах надзвичайного або воєнного стану в принципі а) не стосуються основоположних прав громадян. б) обмежені за обсягом і часом. в) застосовуються лише на підставі відповідних законодавчих актів.

З огляду на це, чинне законодавство України має включати наступне, а саме конкретні положення щодо воєнного, надзвичайного стану та функціонування громадянського суспільства в умовах надзвичайного стану, а не повинно містити лише загальні положення.

Таким чином, ми вважаємо, що Україна потребує вдосконалення механізмів запровадження та функціонування надзвичайного стану. Для того, щоб удосконалити механізми введення та функціонування надзвичайного стану в Україні, необхідно звернутися до досвіду інших країн. Зокрема, слід уточнити механізми дій органів державної влади, органів місцевого самоврядування та населення, прописати їхню роль у разі виникнення ситуації, що вимагає введення надзвичайного стану в державі або в окремих її місцевостях.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст.141. Поточна редакція від 01.01.2020.
2. Загальна декларація прав людини від 10 груд. 1948 р. *Голос України*. 2008. № 236. С. 15–17.
3. Про правовий режим надзвичайного стану. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1550-14>.
4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : прийнятий 16 груд. 1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_042.
5. Закон України Про затвердження Указу Президента України від 3

груд. 2005 р. № 1692 (1692/2005) «Про введення надзвичайного стану в населених пунктах Автономної Республіки Крим» : Закон України від 6 груд. 2005 р. № 3182-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 1. Ст. 19.

6. Колінко Я. А. Надзвичайний стан як особливий державно-правовий режим: конституційно-правовий аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». Х., 2011 . 20 с.